

SAMENVATTING

1 SITUATIESCHETS

De professionele Vlaamse vissersvloot is in vijftien jaar tijd bijna gehalveerd. Eind 2017 bestaat de zeevisserijvloot uit 71 commerciële vaartuigen met een globale capaciteit van 45.051 kilowatt qua motorvermogen en 13.712 bruto-tonnenmaat qua tonnage. 33 vaartuigen maken deel uit van het grote vlootsegment en 38 vaartuigen van het kleine vlootsegment. De laatste categorie omvat kustvissers en eurokotters, de eerste categorie vooral grote boomkorvaartuigen, die voornamelijk op platvis vissen. 55 van de 71 vaartuigen zijn 20 jaar of ouder. De Vlaamse vissersvloot is zowel actief in de eigen zeegebieden als in de EU-wateren, waarvan de Noordzee, het Oostelijk Kanaal, het Bristol-Kanaal, de Keltische Zee en de Golf van Gascogne het belangrijkste zijn. De vloot heeft ook historische rechten in de Noorse wateren. België heeft een quotum voor 64 visbestanden.

De totale aanvoer van de commerciële Vlaamse zeevisserij bedraagt in 2017 22.142 ton. Zeebrugge is de onbetwistbare nummer één met 10.718 ton. Oostende klokt af op 5.706 ton. Nieuwpoort is een kleinere speler met 304 ton, vooral garnalen. De Vlaamse Visveiling exploiteert de twee grote veilingen. In Nederland liggen de voornaamste buitenlandse havens voor onze vloot. De totale aanvoerwaarde klokt af op 88,2 miljoen euro.

De Vlaamse visserij is een gemengde visserij en bevest dus meerdere bestanden tegelijk. Pladijs en tong nemen in 2017 respectievelijk 34% en 10% van het aangevoerde visvolume voor hun rekening. Inktvis en rode poon volgen op afstand met een aandeel van elk ongeveer 6%. In de top tien staan voorts rog, langoustines, sint-jakobsschelp, garnaal, kabeljauw en hondshaai. Tong staat garant voor 28% van de waardecreatie; in 2011 was dat nog 47%. Het aandeel van pladijs is in dezelfde periode gestegen van 11% naar 17%. Langoustines, inktvis, zeeduivel, tarbot, garnalen, tongschar, rog en sint-jakobsschelp vervolledigen de top tien.

De gemiddelde prijs van alle verkochte vis in Belgische havens steeg in 2017 op jaarbasis van 3,89 euro per kg naar 4,02 euro per kg (+3%). Sinds 2013 zitten de prijzen in stijgende lijn. Tong is een sterkhouders met 11,47 euro per kg. Pladijs en garnalen deden het ook goed in 2017 met respectievelijk 1,93 euro per kg en 7,30 euro per kg.

Uit de analyse van 70 boekhoudingen blijkt dat de visserijvloot in 2016 prima bedrijfsresultaten kon voorleggen. Het gemiddelde bruto-bedrijfsresultaat bedraagt voor het kleine vlootsegment 223.926 euro en voor het grote vlootsegment 580.385 euro. Tegenover 2015 is dat een forse toename van 69% voor het kleine en 27% voor het grote vlootsegment. De aanvoerwaarde steeg respectievelijk met 19% en 17%. De kosten stegen ook, maar in geringere mate (respectievelijk 5% en 13%). Het netto-bedrijfsresultaat, dat ook nog rekening houdt met de afschrijvingen, klokt af op gemiddeld 178.209 euro voor het kleine vlootsegment en 400.630 euro voor het grote vlootsegment.

België is een netto-importeur van visserijproducten. De invoerwaarde in 2017 bedraagt 2,0 miljard euro. De uitvoer van visserijproducten klokt af op 1,1 miljard euro. Het Belgische handelstekort bedraagt 917 miljoen euro. Terwijl 38% van de invoer van buiten de EU komt, is de uitvoer voor 97% gericht op de EU.

De visserijsector telt volgens het sociaal secretariaat Besox 382 erkende zeevissers. De gemiddelde leeftijd is 38,5 jaar. Het gevaar van het beroep blijkt uit het aantal arbeidsongevallen. Het aantal geregistreerde ongevallen schommelt sinds 2012 tussen de 30 en 40 per jaar. In 2013, 2015 en 2016 vielen er respectievelijk 1, 4 en 2 dodelijke slachtoffers te betreuren.

De visserij oefent impact uit op haar omgeving, in de eerste plaats de visbestanden. De pladijsbestanden in de Noordzee doen het momenteel zeer goed, maar bij tong en vooral kabeljauw is er nog werk aan de winkel. Boomkorvaartuigen gebruiken wekkerkettingen om de ingegraven platvis uit de bodem op te schrikken. Bodemberoering kan het mariene milieu verstoren, al is voorzichtigheid geboden bij het trekken van conclusies voor de hele boomkorvloot en al haar gebieden en subtiele verschillen in visserijpraktijken. Vaartuigen verbruiken brandstof en stoten broeikasgassen uit. Tegelijk wordt de visserij ook bedreigd door de aanwezigheid in zee van residu's, zoals kwik en PCB's, en van plastics en afval. Spekkingmateriaal, dat visnetten 'beschermt' bij het slepen over de zeebodem, komt door slijtage en sluikstorten in zee terecht.

Ondanks onze stevige traditie in aquacultuuronderzoek aan onze universiteiten, is de Belgische aquacultuursector in economisch opzicht zeer beperkt. Eurostat raamt de totale Belgische productie in 2015 op 32 ton levend gewicht ter waarde van 0,3 miljoen euro. De FAO maakt op basis van cijfers van de FOD Economie in 2016 gewag van 44 ton zoetwatersoorten voor menselijke consumptie ter waarde van 0,5 miljoen euro. Er zijn de voorbije jaren wel een aantal innovatieve projecten van start gegaan rond omegabaars en gamba's, en er lopen ook nog proefprojecten op zee rond de productie van zeewier, mosselen en andere schelpdieren. De combinatie van groenteteelt en viskweek in stadslandbouwprojecten biedt perspectieven. De ambitie is er om uit te breiden en zo aan te sluiten bij de internationale groei van aquacultuur.

2 UITDAGINGEN VOOR DE VISSERIJ

Economische leefbaarheid

Sinds 2000 is het aantal professionele vissersvaartuigen gedaald met bijna de helft. De jaarlijkse daling van het aantal vaartuigen heeft wellicht te maken met de hoge exploitatiekosten, maar ook met het ontbreken van een geschikte opvolger binnen de rederijen.

Veelal omdat succesvolle bedrijven door de Europese capaciteitsbeperking niet meer kunnen groeien in eigen land, is er een grote buitenlandse interesse in Belgische vaartuigen. Zo hebben 26 van de 71 Vlaamse rederijen een Nederlands aandeelhouderschap. De Belgische thuishavens en de toeleveringsindustrie kunnen hier nadeel van ondervinden. Toch tonen de bedrijfsresultaten van de laatste jaren aan dat de reders het momenteel economisch goed doen. De opbrengsten gaan er sterk op vooruit en de brandstofkosten dalen.

Instroom in sector

Er is minder interesse bij de jonge generatie om te werken in de visserijsector. Vroeger was binnen de vissersgemeenschap de hele familie betrokken bij het vissersberoep. Nu is de familiale opvolging niet meer verzekerd. Daarbij spelen ook diverse factoren mee zoals economische onzekerheid, het slechte imago van de sector, het risico op arbeidsongevallen en het harde werk.

Diversificatie van de vloot is mogelijk door de geïnteresseerde recreatieve vissers toegang te geven tot de beroepsvisserij. Een nieuw kleinschalig vlootsegment voor vaartuigen met een lengte van minder dan 12 meter zou een aanvulling kunnen zijn op de bestaande professionele zeevisserijvloot. Er staan echter nog een aantal wettelijke obstakels in de weg.

Ecologische duurzaamheid

De visserij doet het laatste decennium inspanningen om ecologisch duurzamer te worden. Zo schakelt ze over naar energiezuinige vistechnieken en experimenteert ze met alternatieve energiebronnen. Aanpassingen aan het vistuig helpen om de maximale duurzame opbrengst te realiseren. De lage brandstofprijzen van de laatste jaren verminderen wel de druk op de reders om het energiegebruik te reduceren.

De stapsgewijs ingevoerde aanlandingsverplichting noopt de sector tot selectief vissen en het vermijden van bijvangsten. In 2019 zal het probleem van de 'choke species' (knelpuntsoorten) pertinent worden. Het gaat om soorten waarvoor de reder maar een beperkt quotum heeft en die veelal niet de echte doelsoort zijn, zoals griet en schar. Onder de toekomstige regelgeving moet de visserij in een bepaald gebied worden stilgelegd als het quotum van deze soorten is opgebruikt, ook al zijn de quota van de andere soorten die worden gevangen nog niet opgevest. De vrees is dat hierdoor de vaartuigen al na enkele maanden aan de kade zouden moeten blijven liggen.

Ruimte om te vissen

De activiteiten die worden uitgeoefend aan de kust en in de zee zijn zeer uiteenlopend, gaande van scheepvaart, visserij, natuur, energiewinning, baggerwerken, zand- en grindontginning, toerisme, pijpleidingen en kabels, tot gebruik voor militaire doeleinden. De activiteiten moeten goed op elkaar worden afgestemd. De toenemende ruimtelijke druk op de visserij geldt in de meeste zeegebieden waar de Vlaamse visserij actief is. Het ontwerp van het nieuw marien ruimtelijk plan voor het Belgisch deel van de Noordzee (2020-2026) reserveert bijvoorbeeld ruimte voor een tweede windenergiezone langs de Franse grens en een kunstmatig eiland voor de kust van Knokke als extra verdediging tegen de verwachte stijging van de zeespiegel en de duizendjarige storm. Voor de aquacultuur biedt het plan wel nieuwe kansen, want er komen zones voor mariene innovatie, waaronder de kweek van zeewier, oesters en mosselen valt.

Innovatie

In de Vlaamse vissersvloot komen geen nieuwe of vervangende vaartuigen bij wegens de grote financiële impact. Het gemeenschappelijke visserijbeleid biedt geen ondersteuning voor de vervanging of nieuwbouw van vissersvaartuigen.

De visserij moet kijken welke opportuniteiten er zich aanbieden op vlak van automatisatie, het gebruik van robotica en de nieuwste ontwikkelingen in de genetica. Duurzaamheidsaspecten zoals minder bodemverstoring en minder uitstoot van broeikasgassen zullen een belangrijke motivatie blijven om te innoveren. Pulsvisserij heeft heel wat potentieel om verschillende visserijen te verduurzamen, maar er zijn nog openstaande onderzoeksvragen rond mogelijke neveneffecten.

Brexit

De Belgische visserij is sterk afhankelijk van de Britse wateren en zou daarom zwaar getroffen kunnen worden door de uitstap van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie. De helft van de Belgische aanlandingen komt uit de Britse wateren als we kijken naar de effectieve quota na ruil. Het scenario van de harde brexit zou kunnen leiden tot een verminderde groei van de Belgische visproductie, stijgende visprijzen en een dalende visconsumptie. Het Verenigd Koninkrijk is ook een belangrijke handelspartner voor vis en schaal- en weekdieren.

Samenwerking in de keten

De visserijketen is sterk vraaggestuurd. Een vlotte communicatie tussen reders onderling en met andere ketenschakels zoals de verwerking en de handel kan helpen om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Belgische vissers verkopen hun visserijproducten hoofdzakelijk in de Vlaamse Visveiling, een private visveiling met vestigingen in Zeebrugge en Oostende.

De knelpunten binnen de Belgische visverwerkende sector zijn gebonden aan marktgerelateerde factoren (zoals buitenlandse concurrentie), knelpunten in de bedrijfsvoering (zoals hoge kosten en een nijpend tekort aan fileerders) en de eigenschappen van het product (zoals korte houdbaarheid). De visverwerkende industrie kiest vaak voor geïmporteerde soorten. Lokale aanvoer wordt vanwege de grote seizoensvariatie in aanvoer, volume, kwaliteit en prijs als minder aantrekkelijk beschouwd. Bepaalde soorten zijn bovendien moeilijk te verwerken. De tendens naar lokale producten kan wel in de kaart spelen van het Belgische aanbod.

Consumptie van lokale vis

Zalm en kabeljauw zijn in ons land samen goed voor de helft van de verkoop van verse vis. Deze vissoorten zijn voor het overgrote deel geïmporteerd. Weinig consumenten hebben inzicht in de brede diversiteit van soorten en in het seizoensgebonden karakter van vis. Vandaar de keuze voor de meest toegankelijke, altijd beschikbare vissoorten.

Vis heeft bij de consument het imago van een gezond voedingsproduct. Het Vlaams Instituut voor Gezond Leven beveelt aan om eenmaal per week vis te eten, maar wijst er tegelijk op dat een portie per week volstaat omdat gevangen vis zware metalen zoals kwik kan bevatten en er problemen zijn met overbevissing en biodiversiteit. De Vlaamse visserij heeft het moeilijk om aan de criteria van bestaande duurzaamheidslabels te voldoen en zet in op een eigen duurzaamheidserkenning.

Klimaatverandering

De klimaatverandering heeft wereldwijd een invloed op de oceanen, de aanwezige organismen en hun habitats. Oceanen verzuren door opname van CO₂ en de opwarming. Visbestanden zullen in navolging van plankton, de basis van de voedselketen, migreren. In de Noordzee wordt een vermindering van de bestanden van haring, makreel, kabeljauw en tong verwacht. Andere bestanden zullen daarentegen toenemen, zoals sardines, ansjovis, zonnevis en kleine pieterman.

De visserij kan haar energieverbruik en dus haar uitstoot van broeikasgassen verminderen door alternatieve uitrustingen te testen die energie-efficiënter zijn.

Ontwikkeling van een volwaardige aquacultuursector

De Vlaamse aquacultuurondernemer heeft het niet onder de markt. Hij moet het opnemen tegen internationale concurrenten die lagere productiekosten hebben en minder worden gehinderd door duurzaamheidsbepaalingen. Hij moet een complex productieproces van een delicaat product leren beheersen. Hij moet ten slotte zijn weg vinden in de complexe regelgeving op het vlak van ruimtelijke ordening en milieu en de nodige vergunningen bekomen om zich te vestigen in een dichtbevolkte regio die zuinig moet omgaan met haar schaarse watervoorraden.

Er kan voortgebouwd worden op een aantal interessante projecten met een economische meerwaarde zoals steur voor kaviaar, gamba's en omegabaars in combinatie met tomaten. Aquacultuur kan inspelen op de vraag naar duurzaam geproduceerde, gezonde producten van eigen bodem door een zorgvuldige benutting van grondstoffen, water, ruimte en energie.